

УДК 621.9.06

Ю.О. Сахно, д-р техн. наук,
Є.Ю. Сахно, д-р техн. наук,
Г.І. Тур,
Я.В. Шевченко

Чернігівський Державний інститут економіки і управління

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ СТАБІЛІЗАЦІЇ РАДІАЛЬНОГО ПОЛОЖЕННЯ КОЛІНВАЛА В МОДЕРНІЗОВАНІЙ ГІДРООПОРІ

Построена расчетная модель модернизированной гидросистемы двигателя внутреннего сгорания автомобиля. Рассмотрен процесс перемещения коленвала без учета вращающего момента в радиальном направлении. Получены уравнения зависимости перемещения, скорости и ускорения от времени срабатывания модернизированной системы питания гидростатической опоры.

A calculation model of the modernized hydraulic internal combustion engine vehicle. A movement without regard to crankshaft torque in the radial direction. The equation dependencies displacement, velocity and acceleration of the crankshaft-time operation system upgrading power hydrostatic bearing.

Вступ

Відомо, що при роботі колінчастого вала під навантаженням двигуна внутрішнього згоряння (ДВЗ) автомобіля відбувається його зміщення в гідроопорі, що викликає знос корінних шийок колінвала і несучих сегментів гідростатичної опори. Для компенсації зміщення вала під навантаженням розроблено [1] модернізовану систему живлення гідроопор, яка автоматично подає до опори додатковий об'єм рідини, що стабілізує радіальне положення колінвала. При моделюванні положення колінчастого вала з урахуванням модернізованої системи живлення опор необхідно визначити його переміщення, швидкість і прискорення для вибору параметрів руху робочої рідини, яка додатково подається в кармани гідростатичних підшипників.

Відомо, що при роботі двигуна внутрішнього згоряння автомобіля, сумарні сили, що діють у кривошипно-шатунному механізмі, визначаються шляхом складання алгебраїчної суми сил від дії газів і сил інерції зворотно-поступального руху мас [2, 3]:

$$P = P_2 + P_j, \quad (1)$$

При цьому сила тиску газів на поршень визначається як $P_2 = (p_2 - p_0)F_{\Pi}$, де $(p_2 - p_0)$ — різниця тиску в циліндрі, F_{Π} — площа поршня.

Сила інерції від зворотно-поступального руху мас визначається за формулою:

$$P_j = -m_j \cdot j = -m_j R \omega^2 (\cos \varphi + \lambda \cos 2\varphi),$$

де m_j і j — відповідно маса і прискорення рухомих частин; R — радіус центру мас; ω — кутова швидкість обертання; φ — кут відхилення шатуна в початковий момент прискорення від положення верхньої мертвої точки (ВМТ); λ — коефіцієнт, який залежить від відношення радіуса обертання кривошипа до довжини шатуна.

Відцентрова сила інерції рухомих мас, що обертаються: $K_R = -m_R R \omega^2$, де m_R — маса частин, що обертаються.

Відцентрова сила інерції K_R є результируючою двох сил: сил інерції мас шатуна і кривошипа, що обертаються навколо осі. Сумарна сила P з формули (1) направлена по осі циліндра і прикладена до осі поршневого пальця. Дія від сили P передається до стінок циліндра перпендикулярно його осі з силою N і на шатун у напрямку його осі з силою S . Сила N діє перпендикулярно до осі і визначається як $N = P \cdot \operatorname{tg} \beta$. Сила S діє вздовж шатуна та вважається додатною, якщо його стискає, і від'ємною, якщо його розтягує, і вона визначається за формулою: $S = P \frac{1}{\cos \beta}$. Від дії сили S на шатунну шийку виникають дві складові: сила K_R яка направлена по радіусу обертання кривошипа, $K_R = P \frac{\cos(1 + \beta)}{\cos \beta}$, і тангенціальна T , направлена по дотичній до кола радіусу кривошипа, $T = P \frac{\sin(1 + \beta)}{\cos \beta}$.

При цьому результируюча сила, що діє на корінну шийку [4], визначається геометричним складанням сил рівних, але протилежних по напрямку силам, що передаються від двох суміжних колін $R_{\text{ши}} = \vec{R}_{k_i} + \vec{R}_{k_{(i+1)}}$.

Виклад основного матеріалу

Для компенсації результируючої сили в гідростатичній опорі колінвала (при його перевантаженнях) пропонується модернізована система живлення гідростатичних опор, в якій у момент найбільшого зміщення колінвала під навантаженням в опору від додаткового насоса $H2$ подається додатковий об'єм рідини змащування (рис. 1а). Внаслідок цього в карманах опори формується тиск від двох насосів $P_{\Sigma} = P_{H1} + P_{H2}$, який і компенсує силу $R_{\text{ши}}$, що діє на корінну шийку. Розглядаючи замкнуту гідростатичну опору з дросельним регулюванням, можна визначити алгебраїчну суму зовнішнього навантаження P , і реакцію з боку тиску рідини в карманах, від яких залежить прискорення ротора в опорі.

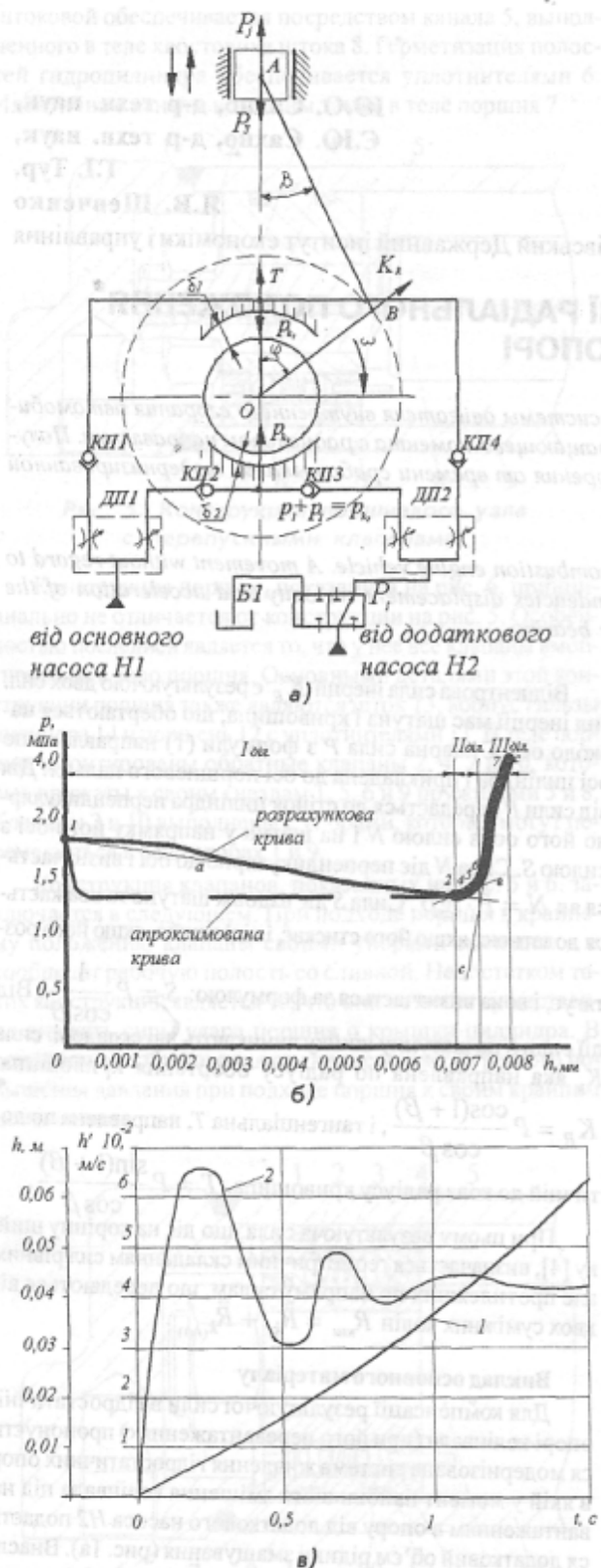

Рис. 1. Розрахунок модернізованої системи живлення гідростатичної опори:
 а) розрахункова схема гідросистеми, б) графік залежності $p_k = f(h_0)$, в) залежність переміщення та швидкості від часу спрацювання: від обох насосів 1 — переміщення, 2 — швидкість.

Розглядаючи рух кривошипа без врахування обертаючого моменту, його переміщення в радіальному напрямку описується рівнянням динамічної рівноваги (рис. 1а):

$$\frac{m \cdot d^2 h}{dt^2} = P_3 + p_{k1} \cdot F_1 - (p_1 + p_2) \cdot F_2 + T_1, \quad (2)$$

де m — маса рухомих частин; $\frac{d^2 h}{dt^2}$ — прискорення рухомих частин; p_{k1} — тиску кармані 1 гідроопори; T_1 — сила рідинного тертя; P_3 — сила зовнішнього навантаження; h — переміщення корінної шийки колінвала відносно осі гідроопори; t — час; $p_1 + p_2 = p_{k2}$ — сумарний тиск у кармані 2 гідроопори від насоса $H1$ і додаткового $H2$.

При цьому зміна тиску на радіусі r у кармані з додатковою системою подачі рідини визначається рівнянням:

$$\frac{dp}{dr} = \frac{6\mu(Q_1 + Q_2)}{\pi \cdot r \cdot h_1^3}, \quad (3)$$

де p — тиск рідини в кармані; $Q_1 + Q_2$ — алгебраїчна сума витрат рідини від двох насосів (Q_1 — від насоса $H1$, Q_2 — від насоса $H2$) у момент спрацювання керуючого золотника.

Розв'яжемо рівняння (2) відносно зміни сумарного тиску в опорі від часу спрацювання системи

$$\frac{d(p_1 + p_2)}{dt}$$

Зміну тиску p_{k1} приймаємо, виходячи з роботи [5]:

$p_{k1} = k_1 h_0 + g$, де k_1 і g — відповідно коефіцієнти нелінійності і поправочний коефіцієнт для ділянок прямої лінії, що проходить через задані точки, h_0 — діаметральне значення зміни розмірів щілини на Δh .

Силу рідинного тертя T_1 визначимо як $T_1 = k_1 \frac{dh'}{dt}$, де

k_1 — приведений коефіцієнт лінійної залежності сил тертя від швидкості.

Тоді рівняння (2) приймає наступного вигляду:

$$\frac{m \cdot d^2 h}{dt^2} = (p_1 + p_2) \cdot F_2 - (k_1 h_0 + g) F_1 + k_1 \frac{dh_0}{dt} - P_B, \quad (4)$$

де $F_1 = F_2 = F$.

Звідки

$$p_1 + p_2 = \frac{m}{F_2} \frac{d^2 h_0}{dt^2} - \frac{k_1}{F_2} \frac{dh_0}{dt} + \frac{P_B}{F_2} + \frac{(k_1 h_0 + g) F_1}{F_2}. \quad (5)$$

Після диференціювання рівняння (5) отримуємо

$$\frac{d(p_1 + p_2)}{dt} = \frac{m}{F_2} \frac{d^3 h_0}{dt^3} - \frac{k_1}{F_2} \frac{d^2 h_0}{dt^2} + k_3 \frac{dh_0}{dt}. \quad (6)$$

Рівняння нерозривності потоку з врахуванням стисливості рідини має вигляд [5]:

$$(Q_2 - k_y p_{k2}) \cdot dt = \beta V_0 dp_{k2} + F_2 dh', \quad (7)$$

де Q_2 — витрата рідини в силовому кармані; k_y — коефіцієнт втрат рідини через щілини опори; β — коефіцієнт стисливості рідини; h' — величина переміщення валу; F_2 — ефективна площа кармана.

Підставляючи значення $p_{k2} = p_1 + p_2$ з формули (5) в вираз (7), отримуємо

$$Q_2 - k_y \left(\frac{m}{F_2} \frac{d^2 h_0}{dt^2} - \frac{k_1}{F_2} \frac{dh_0}{dt} + \frac{P_2}{F_2} + \frac{(k_3 h_0 + g) F_1}{F_2} \right) = \beta V_0 \left(\frac{m}{F_2} \frac{d^3 h_0}{dt^3} - \frac{k_1}{F_2} \frac{d^2 h_0}{dt^2} + k_3 \frac{dh_0}{dt} \right) + F_2 \frac{dh_0}{dt}. \quad (8)$$

Після перетворення рівняння (8) маємо

$$\beta V_0 \frac{m}{F_2} \frac{d^3 h_0}{dt^3} + k_y \frac{m}{F_2} - \beta V_0 \frac{k_1}{F_2} \frac{d^2 h_0}{dt^2} + \beta V_0 k_3 + \frac{k_y k_1}{F_2} + F_2 \frac{dh_0}{dt} - k_y k_3 h_0 = k_y \frac{P_2}{F} + k_y g - Q_2. \quad (9)$$

Позначаємо $\beta V_0 \frac{m}{F_2} = a_0$; $-\beta V_0 \frac{k_1}{F_2} = a_1$;

$$\beta V_0 k_3 + \frac{k_y k_1}{F_2} + F_2 = a_2; \quad k_y k_3 = a_3; \quad k_y \frac{P_2}{F} + k_y g - Q_2 = b.$$

Тоді після перетворення виразу (9) отримуємо

$$a_0 \frac{d^3 h_0}{dt^3} + a_1 \frac{d^2 h_0}{dt^2} + a_2 \frac{dh_0}{dt} + a_3 h_0 = b. \quad (10)$$

Для розв'язку рівняння (10), розділимо всі його складові на a_0 , тоді вираз приймає вигляд:

$$\frac{d^3 h_0}{dt^3} + \frac{a_1}{a_0} \frac{d^2 h_0}{dt^2} + \frac{a_2}{a_0} \frac{dh_0}{dt} + \frac{a_3}{a_0} h_0 = \frac{b}{a_0}. \quad (11)$$

Вводимо позначення: $\frac{dh_0}{dt} = y'$; $\frac{a_1}{a_0} = p_1$; $\frac{a_2}{a_0} = p_2$;

$\frac{b}{a_0} = P$, тоді рівняння (11) запишеться у вигляді лінійного неоднорідного рівняння третього порядку з постійними коефіцієнтами:

$$y''' + p_1 y'' + p_2 y' = P. \quad (12)$$

Відомо, що загальний інтеграл лінійного неоднорідного рівняння дорівнює сумі будь-якого його власного інтеграла y' і загального інтеграла того ж однорідного рівняння (при $p = 0$) [6], тому для вирішення (12) з постійними коефіцієнтами p , необхідно знайти функції u і y_1 , або $y = u + y_1$.

Знаходимо загальний інтеграл u однорідного рівняння $y''' + p_1 y'' + p_2 y' = 0$.

Його характеристичне рівняння матиме вигляд $k^3 + p_1 k^2 + p_2 k = 0$, або $k \cdot (k^2 + p_1 k + p_2) = 0$.

При цьому отримуємо один корінь при $k_0 = 0$, а два інших будуть або дійсними або комплексними, від чого залежатиме загальний вигляд інтеграла u .

Нехай дискримінант $D = p_1^2 - 4p_2 > 0$, тоді корні характеристичного рівняння k_2 і k_3 дійсні.

У цьому випадку загальний інтеграл u має вигляд:

$$u = c_1 e^{k_1 t} + c_2 e^{k_2 t} + c_3 e^{k_3 t} = c_2 e^{k_2 t} + c_3 e^{k_3 t} + c_1. \quad (13)$$

У разі, якщо $D = p_1^2 - 4p_2 < 0$, характеристичне рівняння має два різні комплексні корні $k_{2,3} = 2 \pm \beta i$. Тоді рішення матиме вигляд:

$$u = c_1 e^{k_1 t} + e^{mt} (c_2 \cdot \cos \beta t + c_3 \cdot \sin \beta t). \quad (14)$$

І у випадку, якщо $D = 0$ то $k_2 = k_3 = m$, корні кратні і рішення набуває вигляду:

$$u = c_1 e^{k_1 t} + e^{mt} (c_2 + c_3 t). \quad (15)$$

Далі знаходимо власне рішення неоднорідного рівняння, в якому права його частина багаточлен, тому $y_1 = Ax$.

Продиференціювавши, знаходимо значення $y' = A$, $y'' = 0$, $y''' = 0$, і підставляючи значення y_1, y_1', y_1'', y_1'''

у рівняння (10), отримуємо: $p_2 A = P$; $A = \frac{P}{p_2}$; $y_1 = \frac{P}{p_2} x$.

Таким чином, загальний інтеграл даного неоднорідного рівняння $y = u + y_1$ залежатиме від характеру коренів характеристичного рівняння:

1) якщо корені дійсні і різні, то

$$y = c_2 e^{k_2 t} + c_3 e^{k_3 t} + c_1 + \frac{P}{p_2} t; \quad (16)$$

2) якщо характеристичне рівняння має комплексні корені, тоді

$$y = c_1 + e^{mt} (c_2 \cdot \cos \beta t + c_3 \cdot \sin \beta t) + \frac{P}{p_2} t; \quad (17)$$

3) якщо корені кратні, то загальне рішення буде

$$y = c_1 + e^{mt} \left((c_2 + c_3 t) + \frac{P}{p_2} t \right). \quad (18)$$

Таким чином, змінюючи значення тиску в кармані гідроопори p_{k1} і $p_{k2} = p_1 + p_2$ можна визначити величину $y' = \frac{dh_0}{dt}$ зміни зазору в опорі з часом, тобто переміщення, швидкість і прискорення колінвала з врахуванням підведення додаткового тиску рідини в кармані гідроопори.

У роботі [5] визначена залежність зміни тиску в кармані гідростатичної опори від переміщення осі корінної шийки кривошипа відносно центру підшипника. Цю залежність представлено на рис. 16, на ньому виділено три

ділянки зміни руху. При цьому на першій ділянці $h_0 = 0 \div 0,007$, де тиск буде: $p_{k_1} = -80 \cdot h_0 + 17,9$. Для прямої *e* на ділянці II, при $h_0 = 0,007 \div 0,0076$, отримали: $p_{k_1} = 600 \cdot h_0 + 30,3$. І для прямої *c* ділянки III при $h_0 = 0,0076 \div 0,008$ отримуємо: $p_{k_1} = 77 \cdot h_0 \cdot 01^3 - 5837$.

Вирішуємо рівняння (11), підставляючи постійні a_0, a_1, a_2, a_3, b і диференціюючи рівняння (11) для кожної з трьох ділянок графіка рис. 1б, при наступних значеннях: $\beta = 5,8 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{Н}$; $P_B = 3 \text{ кН}$; $F = 7,5 \cdot 10^{-4} \text{ м}^2$; $V_0 = 35,2 \text{ см}^3$; $m = 9,7 \cdot 10^{-3} \text{ кгс} \cdot \text{с}^2/\text{см}$; $Q = 58,33 \text{ см}^3/\text{с}$; $k_y = 1,3 \text{ кгс} \cdot \text{с}/\text{см}$; $k_1 = 233,62 \cdot 10^{-6} \text{ кгс} \cdot \text{с}/\text{см}$.

Тоді для ділянки I коефіцієнти дорівнюватимуть: $k_3 = 4,3$; $a_0 = 26,4 \cdot 10^{-7}$; $a_1 = 1,7 \cdot 10^{-3}$; $a_2 = 7,5$; $a_3 = 5,59$; $b = 32,14$ і рівняння (11) приймає вигляд:

$$26,4 \cdot 10^{-7} \frac{d^3 h}{dt^3} + 1,7 \cdot 10^{-3} \frac{d^2 h}{dt^2} + 7,5 \frac{dh}{dt} + 5,59 h = 32,14.$$

Відповідно для ділянки II: $a_0 = 26,4 \cdot 10^{-7}$; $a_1 = 1,7 \cdot 10^{-3}$; $a_2 = 7,5$; $a_3 = 780$; $b = 86,68$; $k_3 = 600$, і рівняння (11) набуває вигляду:

$$26,4 \cdot 10^{-7} \frac{d^3 h}{dt^3} + 1,7 \cdot 10^{-3} \frac{d^2 h}{dt^2} + 7,5 \frac{dh}{dt} + 780 h = 86,68.$$

І для ділянки III при $a_3 = 11446$, $b = 902,4$ буде:

$$26,4 \cdot 10^{-7} \frac{d^3 h}{dt^3} + 1,7 \cdot 10^{-3} \frac{d^2 h}{dt^2} + 7,5 \frac{dh}{dt} + 11446 h = 902,4.$$

Розв'язок рівнянь проводимо за допомогою ПЕОМ, для чого представимо їх в зручному для розрахунку вигляді:

$$h'' = 1,21 \cdot 10^{-7} - 643,93 h'' - 2840909 h' - 2117424,2 h;$$

$$h'' = 3,28 \cdot 10^{-7} - 643,93 h'' - 2840909 h' - 2,95 \cdot 10^8 h;$$

$$h'' = 3,418 \cdot 10^{-8} - 643,93 h'' - 2840909 h' - 4,3 \cdot 10^9 h.$$

Початкові умови розрахунку приймаємо: $t_0 = 0$; $h_0 = 0$; $h'_0 = 0$; $h''_0 = 0$; час t змінюється від 0 до 2 секунд.

За отриманими даними будемо графіки залежності переміщення і швидкості валу від часу рис. 1в. З графіків видно, що період перехідного процесу переміщення вала

знаходиться у межах 1,5 с. У момент запуску чи перевантаження ДВЗ, при спрацюванні додаткової системи живлення від насосу *H2* відбувається стабілізація положення колінвала в гідроопорі, після чого система вимикається і опора працює в нормальному режимі.

Висновки

1. В результаті отримано рівняння руху колінвала двигуна внутрішнього згоряння автомобіля з урахуванням роботи додаткової системи живлення гідростатичного підшипника.
2. Визначено швидкість і переміщення вала у початковий момент часу при спрацюванні керуючого золотника та подачі додаткового об'єму рідини змащування в гідростатичну опору.

Література

1. Сахно, Ю.О. та ін. Модернізація системи змащування підшипників колінчастого валу / Ю.О.Сахно, Є.Ю.Сахно, Я.В.Шевченко, С.В. Бойко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. — Чернігів. — 2008. — № 34, Технічні науки — С. 95—99.
2. Алексеев, В.П. Двигатели внутреннего сгорания: устройство и работа поршневых и комбинированных двигателей / В.П. Алексеев, Л.В. Грехов и др. Под общ. ред. А.С. Орлина. — М.: Машиностроение, 1990. — 288 с.
3. Гоц, А.И. Кинематика и динамика кривошипно — шатунного механизма поршневых двигателей: Учебное пособие. — Владимир: Редакционно-издательский комплекс ВлГУ, 2005. — 124 с.
4. Вырубов, Д.Н. Двигатели внутреннего сгорания: теория поршневых и комбинированных двигателей. — М.: Машиностроение, 1983. — 164 с.
5. Сахно, Ю.О. та ін. Стабілізація положення кривошипа під навантаженням в гідростатичній опорі / Ю.О.Сахно, Є.Ю.Сахно, Я.В. Шевченко // Праці Таврійського державний агротехнологічного університету. — Мелітополь. — 2010. — № 10. — Т. 9. — С. 26—35.

Надійшла 20.05.2011 р.